

Każda próba wykreowania oraz opisanego posthumanistycznego, postantropocentrycznego podmiotu wiąże się z nieuniknionymi trudnościami. Miłosz Markiewicz w artykule pt. *Przekroczyć człowieka. Uwagi o postantropocentrycznym problemie umiejscowienia* z 2015 roku pisze o pułapce antropocentryzmu, w którą jako ludzie wpadliśmy, przyzwyczajając się do uznawania bytów nam podporządkowanych za mniej istotne od nas, drugorzędne, czy też do zupełnego ich ignorowania. Zadaje również pytanie, czy jesteśmy w stanie wyjść poza ludzką perspektywę, ostatecznie zaś wysnuwa wniosek, że nie chodzi o to, by stać się istotą nie-ludzką (autor podaje jako przykład drzewo), lecz by uświadomić sobie, iż jej perspektywa jest nie mniej ważna niż nasza. Dwa lata wcześniej, w monografii wydanej w Polsce pod tytułem *Po człowieku* (wyd. pol. 2014), Rosi Braidotti postulowała całkowite otwarcie się na wszystko to, co dotąd klasyfikowane było jako nie-ludzkie. Rozwijając tę myśl, wskazała trzy drogi uwalniania się od antropocentryzmu, który tak radykalnie zubożył nasz ogląd świata: „stawanie-się-zwierzęciem” (ponadgatunkowa solidarność), „stawanie-się-ziemią” (uświadomienie sobie własnej przynależności do ekosystemu) oraz „stawanie-się-maszyną” (zakwestionowanie granicy między tym, co ludzkie, a tym, co technologiczne).

W najnowszym numerze *Dzieciństwa. Literatury i Kultury* Autorzy i Autorki biorą pod uwagę pierwsze dwie z trzech dróg wskazanych przez Braidotti (aczkolwiek jeden z artykułów recenzyjnych dotyczy monografii nawiązującej do trzeciej), traktując je jako perspektywy interpretacji literatury dziecięcej i młodzieżowej, a także tekstów kultury reprezentujących inne media. Zebrane w tomie artykuły dotyczą (nie)etycznego podejścia do zwierząt, różnych wymiarów relacji między człowiekiem a zwierzęciem oraz, szerzej, przyrodą, a także zagadnień związanych z klimatem. Każdy z tekstów zawartych w dziale „Studia” stanowi więc próbę dekonstrukcji spetryfikowanych wzorców myślenia na temat miejsca istot ludzkich (lub zantropomorfizowanych) i nie-ludzkich w ekosystemie. Autorzy i Autorki korzystają przy tym z takich metod i perspektyw badawczych, jak ekokrytyka, kulturowe studia nad zwierzętami czy posthumanizm, a rozważania prowadzą w odniesieniu do dziecka, dzieciństwa i adolescencji.

Posthumanistyczne refleksje formułowane w ramach *children/childhood studies* niejednokrotnie splatają się ze studiami nad zwierzętami. Symbiozę tych kierunków badań można zauważyć w pracach takich autorów i autorek, jak Gene Myers (*The Significance of Children and Animals: Social Development and Our Connections to Other Species*, 1998), Gail F. Melson (*Why the Wild Things Are: Animals in the Lives of Children*, 2001), Matthew Cole i Kate Stewart (*Our Children and Other Animals: The Cultural Construction of Human-Animal Relations in Childhood*, 2014) oraz William C. Crain (*The Emotional Lives of Animals and Children: Insights from a Farm Sanctuary*, 2014). Powstały również monografie wieloautorskie poświęcone tej tematyce, jak np. te pod redakcją Sidneya I. Dobrina i Kennetha B. Kidda (*Wild Things: Children's Culture and Ecocriticism*, 2004), Jennifer Harding, Elizabeth Thiel i Alison Waller (*Deep into Nature: Ecology, Environment and Children's Literature*, 2009) oraz Anny Feuerstein i Carmen Nolte-Odhiambo (*Childhood and Pethood in Literature and Culture: New Perspectives on Childhood Studies and Animal Studies*, 2017). Polskie publikacje naukowe, w których ujawnia się metodologiczny splot studiów nad zwierzętami i studiów nad dzieckiem/dzieciństwem, wciąż jeszcze nieliczne, to m.in. tom zbiorowy pod redakcją Anny Mik, Patrycji Pokory i Macieja Skowery (*Czytanie menażerii. Zwierzęta w literaturze dziecięcej, młodzieżowej i fantastycznej*, 2016) oraz tematyczne wydania czasopism *Polonistyka. Innowacje* (2017, nr 5) i *Guliwer* (2010, nr 1).

Kwestie dotyczące środowiska naturalnego w kontekście ekologii i zmian klimatycznych, powiązane z egzystencją i działalnością człowieka, oczywiście również mają odzwierciedlenie w tekstach kultury kierowanych do dzieci i młodzieży. Dotychczas nie zyskały jednak takiego zainteresowania wśród badaczy i badaczek tej twórczości jak zagadnienia z zakresu studiów nad zwierzętami – co nie znaczy, że nie powstają opracowania na ten temat, jak np. autorstwa Karen Malone (*Children in the Anthropocene: Rethinking Sustainability and Child Friendliness in Cities*, 2018). W odniesieniu do publikacji polskich można by wskazać serię wydawniczą redagowaną przez Annę Czabanowską-Wróbel i Krystynę Zabawę (*Żywioty w literaturze dziecięcej*); autorzy i autorki niektórych tekstów składających się na poszczególne tomy (odpowiednio: *Woda*, 2018; *Ziemia*, 2019; *Powietrze*, 2020; w serii ukaże się też tom *Ogień*) podejmują kwestie m.in. przemian ekosystemu.

Numer *Dzieciństwa. Literatury i Kultury*, który przekazujemy Czytelniczkom i Czytelnikom, ma w naszym zamyśle choć w niewielkim stopniu powiększyć stan rodzimych badań nad zarysowaną tu tematyką. W dziale „*Studia*” znalazło się sześć tekstów. Otwiera go artykuł Eweliny Rąbkowskiej, która poddała analizie przeobrażenia strategii przedstawiania tematyki zwierzęcej

w polskiej literaturze dziecięcej i młodzieżowej w kontekście postawy empatii i refleksji etycznej. Aleksandra Butrymowicz opisała z kolei przemiany literackiego wizerunku wilka i zbadała wybrane (post)antropocentryczne zabiegi twórcze. Trzeci tekst o charakterze przekrojowym, autorstwa Anny Mik, zawiera analizę komparatystyczną motywów nie-męskiej i nie-dorosłej lub nie-ludzkiej dzikości w XXI-wiecznych książkach obrazkowych w kontekście słynnego picturebooka Maurice'a Sendaka *Tam, gdzie żyją dzikie stwory* (1963). Kolejne artykuły mają postać studiów przypadku. Dariusz Piechota zaprezentował interpretację powieści Jerzego Żuławskiego dla młodzieży *Na srebrnym globie. Rękopis z Księżyca* (1903) z perspektywy ekokrytycznej; autor położył nacisk na ewolucję relacji między człowiekiem a światem naturalnym. Michał Czajkowski zaproponował odczytanie serii o Muminkach (1945–1970) Tove Jansson jako opowieści o zmianach klimatycznych zachodzących w tekstowym uniwersum w kontekście zmieniającej się ilości, jakości i różnorodności pożywienia. Wreszcie, Karolina Sinkowska poddała refleksji wizerunek lisa jako bohatera powieści *Pax* (2016) Sary Pennypacker z perspektywy posthumanizmu i studiów nad zwierzętami.

W dziale „Varia” znalazł się artykuł Krzysztofa Rybaka poświęcony e-bookom (a także, kontekstowo, filmom animowanym) dotyczącym pandemii koronawirusa; autor przeprowadził analizę z perspektywy badań na dziecięcą książką informacyjną. Numer zawiera także cztery artykuły recenzyjne, z których trzy łączą się z tematem przewodnim tomu. Hanna Dymel-Trzebiatowska napisała o monografii Iwony Gralewicz-Wolny oraz Beaty Mytych-Forajter *Po pierwsze. O literaturze dla dzieci (i nie tylko)* z 2019 roku, zawierającej m.in. interpretacje utworów literackich prowadzone z perspektywy ekokrytycznej i *animal studies*. Perspektywę ekokrytyczną uwzględniła też Marta Stańczyk, która zrecenzowała książkę *Wiosenna bujność traw. Obrazy przyrody w filmach o dorastaniu* (2019) Karoliny Kostyry. Robert Gadowski z kolei poświęcił uwagę studium Anny Bugajskiej *Engineering Youth: The Evantropian Project in Young Adult Dystopias* (2019), które nawiązuje poniekąd do ostatniej z trzech postaci postantropocentryzmu opisanych przez Braidotti. Wreszcie, Weronika Kostecka napisała artykuł recenzyjny poświęcony monografii Magdaleny Bednarek *Baśni przeobrażone. Transformacje bajki i baśni w polskiej epice po 1989 roku* (2020).

Zapraszamy Czytelniczki i Czytelników do lektury, z nadzieją, że odnajdą inspirujące dla siebie refleksje. Wszystkim Autorom i Autorkom najserdeczniej dziękujemy za współtworzenie z nami kolejnego numeru czasopisma, który tym razem powstawał w trudnych warunkach, jakie przyniósł rok 2020.